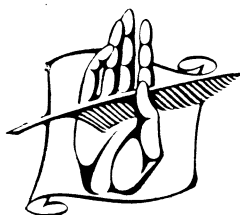

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
ISTORIJOS INSTITUTAS
LIETUVOS TSR ISTORIJOS PROBLEMINĖ MOKSLINĖ TARYBA

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1976 METAI

LEIDYKLA „MOKSLAS“ • VILNIUS • 1977

INSTITUTE OF HISTORY
OF THE ACADEMY OF SCIENCES OF THE LITHUANIAN SSR
THE SCIENTIFIC PROBLEMICAL BOARD
OF THE HISTORY OF THE LITHUANIAN SSR

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN HISTORY

1976

VILNIUS

1977

INSTITUT FÜR GESCHICHTE
DER AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN DER LITAUISCHEN SSR
PROBLEMISCHER-WISSENSCHAFTLICHER RAT
FÜR GESCHICHTSFORSCHUNG DER LITAUISCHEN SSR

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1976

VILNIUS

1977

АКАДЕМИЯ НАУК ЛИТОВСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ
НАУЧНЫЙ СОВЕТ ПО ПРОБЛЕМАМ ИСТОРИИ ЛИТОВСКОЙ ССР

ЕЖЕГОДНИК
ИСТОРИИ
ЛИТВЫ
ГОД 1976

ИЗДАТЕЛЬСТВО «МОКСЛАС» • ВИЛЬНИУС • 1977

Redakcinė kolegija

Jonas DOBROVOLSKAS, Vytautas MERKYS, Vacys MI-
LIUS, Giedrė NIUNKIENĖ, Rita STRAZDŪNAITĖ (sek-
retorė), Henrikas ŠADŽIUS, Adolfas TAUTAVIČIUS,
Bronius VAITKEVIČIUS (vyr. redaktorius),
Regina ŽEPKAITĖ (vyr. redaktoriaus pava-
duotoja)

ЕЖЕГОДНИК ИСТОРИИ ЛИТВЫ. ГОД 1976

На литовском языке

Издательство «Мокслас» ЛитССР, г. Вильнюс, 1977 г.

LIETUVOS ISTORIJOS METRAŠTIS. 1976

Redaktorė A. Bendorienė. Viršelis dailininko R. Dichavičiaus. Meninis redaktorius A. Žvilius. Techninė redaktorė A. Vaičiūnaitė. Korektorės: G. Zaščizinskienė, D. Baratinskienė
IB Nr. 1213

Duota rinkti 1977.VIII.4. Pasirašyta spausdinti 1977.XII.14. LV 13049. Popierius: spaudos Nr. 1, form. 70×90^{1/16}. 12,87 sp. l., 16,53 apsk. l. l. Tiražas 1500 egz. Kaina 2 rb 50 kp. Leidykla „Mokslas“, Vilnius, Sierakausko g. 15. Spausdino „Vaizdo“ sp., Vilnius, Strazdelio g. 1. Užsakymo Nr. 2476.

M $\frac{10604-227}{M 854(10)-77}$ Z-77

© LTSR MA Istorijos institutas, 1977

UDK 72 (474.5)

LIETUVOS URBANISTIKOS ISTORIJS TYRIMAI 1970—1975 m.

ALGIMANTAS MIŠKINIS

Lietuvos urbanistikos istorija iki šeštojo dešimtmečio pradžios tyrinėta nedaug ir fragmentiškai¹. Apžvelgta kai kurių miestų urbanistinė raida, daugiau dėmesio skirta Vilniui ir Klaipėdai. Nors vėliau tyrimus pamažu imta plėsti, tačiau platesnį užmojų jie įgijo tik nuo 1970 metų.

Akstiną šiems tyrimams davė respublikinės reikšmės urbanistikos paminklų — Vilniaus, Kauno, Klaipėdos ir Kėdainių senamiesčių — regeneravimo ar rekonstravimo projektų koregavimas, regeneracijos projekto Trakų senamiesčiui parengimas. Tyrimus skatino ir tai, kad 1969 m. buvo patvirtintas vietinės reikšmės urbanistikos paminklų sąrašas, kuriuo remiantis reikėjo nustatyti bei išaiškinti vertingus saugomų teritorijų ir jų įtakos zonų plano ir užstatymo elementus paminkliniuose miestuose ir miesteliuose, nes, siekiant toliau pagrįstai formuoti architektūriškai vertingus respublikos miestus ir miestelius, pritaikant juos socialistinės visuomenės poreikiams, reikėjo sužinoti ne tik jų raidos, plano ir tūrinės erdvinės kompozicijos būdingus bruožus bei savitumus, bet ir tai, kas juose turi būti išsaugota ateičiai.

Lietuvos urbanistikos istorijos tyrimai buvo vykdomi, siekiant: 1) išaiškinti atskirų miestų ir miestelių urbanistinę raidą, 2) apibendrinti kai kuriuos urbanistikos istorijos reiškinius, nustatyti jų susidarymo bei raidos dėsningumus.

Daugiausia dėmesio buvo skiriama atskirų respublikos miestų ir miestelių urbanistinės raidos tyrimams. Šie darbai dažniausiai buvo atliekami pagal LTSR Kultūros ministerijos užsakymą urbanistikos paminklais paskelbtuose kompleksuose. Juos vykdė Vilniaus Inžinerinis statybos institutas (VISI), Paminklų konservavimo institutas (PKI), Lietuvos Statybos ir architektūros mokslinio tyrimo institutas (SAI).

Vilniaus urbanistinę raidą tyrė PKI 1970—1972 m. (autorius I. Jučienė). Tačiau surinkta ir iš dalies apibendrinta gausi bei vertinga medžiaga kol kas nesudaro vieningos miesto statybos ir urbanistinio vystymosi is-

¹ Lietuvos architektūra. Literatūros rodyklė. 1581—1970. K., 1974.

torijos. Matyt, dėl to ji dar ir nepaskelbta². 1972 m. išaiškinta ir susisteminta miesto planinė ikonografinė medžiaga (darbą atliko J. Jurkštas)³.

Kauno urbanistinė raida aptariama 1970 m. VISI atliktame darbe (autorius A. Pilypaitis)⁴. Jame be didesnių pakeitimų išdėstoma anksčiau skelbta to paties tyrinėtojo medžiaga⁵. 1972 m. PKI parengti Kauno miesto raidos bruožai (autorius J. Oksas)⁶. Ši medžiaga kol kas neskelbta, tačiau pagrindinės tezės autoriaus išdėstytos konferencijoje⁷ ir iš dalies publikuotos⁸. 1972 m. surinkta ir aprašyta miesto išplanavimo medžiaga (darbą atliko S. Sabakonienė)⁹. Be šių, pagal planą vykdytų darbų, apie Kauno urbanistinę raidą yra pasisakę J. Baršauskas, A. Pilypaitis ir A. Raulinaitis¹⁰, spaudoje tuo klausimu rašė V. Jurkštas¹¹, J. Baršauskas¹² ir A. Miškinis¹³.

Klaipėdos urbanistinę apybraižą parengė PKI (autorius A. Raulinaitis)¹⁴. Dalį medžiagos tyrinėtojas paskelbė anksčiau¹⁵. Darbas papildytas 1973 metais¹⁶. Nemažai duomenų miesto kūrimuisi ir vystymuisi nušviesti surinko, o iš dalies ir susistemino bei paskelbė V. Žulkus¹⁷.

² Paminklų konservavimo instituto archyvas (toliau — PKIA), f. 5—587, 681, 681a.

³ PKIA, f. 9—57, 59, 60.

⁴ LTSR Kultūros ministerijos mokslinės-metodinės kultūros paminklų apsaugos tarybos dokumentacijos centras (toliau — KPAT), Nr. 6.

⁵ Pilypaitis A. Kai kurie Kauno senamiesčio planinės struktūros formavimosi klausimai.—„Geodezijos darbai“, t. 4. V., 1968, p. 197—222.

⁶ PKIA, f. 5—628.

⁷ Oksas J. Miesto raida iki XVII a. vidurio. Pranešimas Lietuvos Statybos ir architektūros mokslinio tyrimo instituto ir LTSR Architektų sąjungos organizuotoje konferencijoje „Nūdienos ir senojo Kauno architektūros problemos“, kuri įvyko 1974 m. spalio 29—30 d.

⁸ Oksas J. Miesto raida iki XVII a. vidurio. Mokslinės-praktinės konferencijos „Nūdienos ir senojo Kauno architektūros problemos“ medžiaga (pranešimų tezės ir diskusijų santrauka), mašinosraštis. K., 1975, p. 44—47.

⁹ PKIA, f. 5—661.

¹⁰ Baršauskas J., Pilypaitis A. XIII—XVIII a. gynybos statiniai ir miesto struktūra. Mokslinės-praktinės konferencijos „Nūdienos ir senojo Kauno architektūros problemos“ medžiaga.., p. 38—44.

¹¹ Jurkštas V. Ką byloja Kauno rotušės aikštės kompozicija.—„Statyba ir architektūra“, 1973, Nr. 5, p. 30—32; Jurkštas V. 1917 metų Kauno išplanavimo projektas.—„Lietuvos TSR architektūros klausimai“, t. 4. V., 1974, p. 217—219.

¹² Baršauskas J. Prie rūšių Kauno gynybos sienų.—„Statyba ir architektūra“, 1971, Nr. 2, p. 23—24; Baršauskas J. Viduramžių Kaunas — miestas tvirtovė.—„Statyba ir architektūra“, 1972, Nr. 4, p. 29—31.

¹³ Miškinis A. Kauno centro raidos dėsningumai ir savitumai.—„Statyba ir architektūra“, 1974, Nr. 6, p. 29—32.

¹⁴ PKIA, f. 5—186.

¹⁵ Raulinaitis A. Klaipėdos senamiesčio architektūra ir sutvirtinimai.—„Lietuvos TSR architektūros klausimai“, t. 3. V., 1966, p. 341—357.

¹⁶ PKIA, f. 5—683.

¹⁷ PKIA, f. 5—939; Žulkus V. Tyrimai senamiestyje.—„Tarybinė Klaipėda“, 1972 liepos 6; jo paties. Fridricho priemiestis.—„Tarybinė Klaipėda“, 1972 rugsėjo 15; jo paties. Klaipėdos senamiesčio plėtotė XIII—XVII a. Pranešimas Lietuvos Statybos ir architektūros mokslinio tyrimo instituto organizuotoje konferencijoje-seminare „Lietuvos miestų genezės ir raidos problemos“, kuri įvyko 1975 m. lapkričio 11 d.

Be to, apie Klaipėdos urbanistinę raidą ir statybos istoriją, kartais savitai interpretuodami senųjų tyrinėtojų pateiktus duomenis, rašė B. Elertienė¹⁸, J. Tatoris¹⁹, A. Tautavičius²⁰, A. Raulinaitis²¹, A. Miškinis²².

Kėdainių urbanistinės raidos tyrimai atlikti SAI 1971 m. (autorius A. Miškinis)²³, paruošta urbanistinė apybraiža, kuri paskelbta 1975 metais²⁴.

Trakų miesto istorinės urbanistinės raidos tyrimai vykdyti PKI 1972 m. (autorius A. Baliulis)²⁵. Be to, nemažai medžiagos apie miesto statybos istoriją yra S. Mikulionio ir S. Abramausko darbuose, skirtuose Trakų gynybiniam kompleksui²⁶, S. Mikulionio disertacijoje²⁷ ir konferencijoje skaitytame pranešime²⁸.

Pateikti duomenys rodo, kad svarbiausi respublikos istoriniai miestai 1970—1975 m. palyginti nemažai tyrinėti. Ir vis dėlto jų istoriniame urbanistiniame vystymesi, susumavus aptariamam laikotarpiu atliktų tyrimų ir ankstesnių darbų rezultatus, dar yra nemažai „baltų dėmių“ ar nepakankamai patikimai nušviestų vietų. Mažiausiai neaiškumų Kėdainių urbanistinėje raidoje, nors šio miesto tyrimams kol kas buvo skirta ne tiek daug dėmesio (anksčiau apie Kėdainių vystymąsi yra rašęs A. Pilypaitis, rankraštyje likusią ataskaitą parengė S. Samalavičius). Plačiausiai tyrinė-

¹⁸ Elertienė B. Istorijos įvykių pagairėje.—„Tarybinė Klaipėda“, 1972 rugpiūčio 27; jos pačios. Tokia buvo Klaipėda.—„Mokslas ir gyvenimas“, 1971, Nr. 5, p. 22—24.

¹⁹ Tatoris J. Amžių kryžkelėje.—„Tarybinė Klaipėda“, 1972 birželio 11; jo paties. Miesto vystymasis XVI—XVII amžiais.—„Tarybinė Klaipėda“, 1972 liepos 27; jo paties. Aštuonioliktojo amžiaus žingsniai.—„Tarybinė Klaipėda“, 1972 rugsėjo 1; jo paties. Taip augo uostamiestis.—„Tarybinė Klaipėda“, 1972 lapkričio 5; jo paties. Klaipėdos neogotika.—„Tarybinė Klaipėda“, 1973 birželio 10; jo paties. Klaipėdos fachverkiniai pastatai.—„Statyba ir architektūra“, 1973, Nr. 1, p. 28—31.

²⁰ Tautavičius A. Kūlių vartai Klaipėdoje.—„Mokslas ir gyvenimas“, 1972, Nr. 6, p. 20—21.

²¹ Raulinaitis A. Seniausioji Klaipėda.—„Kultūros barai“, 1971, Nr. 6, p. 64—65.

²² Miškinis A. Prie Klaipėdos kūrimosi ir vystymosi ištakų.—„Statyba ir architektūra“, 1974, Nr. 11, p. 28—32; jo paties. Klaipėdos miesto genezė ir raida iki XVII a. pabaigos, rankraštis, 1975; jo paties. Rekonstruktion der Altstadt von Klaipėda.—„Architektur der DDR“, 1975, Nr. 9, p. 548—551.

²³ Lietuvos Statybos ir architektūros mokslinio tyrimo instituto archyvas (toliau — SAIA), Nr. 352.

²⁴ Miškinis A. Kaip formavosi Kėdainių aikštės.—„Statyba ir architektūra“, 1972, Nr. 8, p. 29—31; Miškinis A., Grinevičius H. Kėdainių urbanistinė raida.—Kn.: Architektūros paminklai, t. 3. V., 1975, p. 157—186.

²⁵ PKIA, f. 5—619. Istorijos šaltinius surinko M. Banikonienė (PKIA, f. 5—375), istorinę medžiagą—R. Firkovičius ir J. Orda, 1970 (PKIA, f. 5—451).

²⁶ Mikulionis S., Abramauskas S. Trakų miesto ir jo gynybinės sistemos susidarymo bruožai.—„LTSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Statyba ir architektūra“, t. 1, 1971, p. 67—86; Mikulionis S., Abramauskas S. Trakų pusiasalio pilies statybos raida naujų tyrimų šviesoje.—Ten pat, t. 2, 1973, p. 73—104.

²⁷ Микүлѳнѳс С. Исследования комплекса памятников оборонного зодчества Тракай и вопросы его охраны. Автореф. дисс. на соиск. ученой степени кандидата архитектуры. М., 1975.

²⁸ Mikulionis S. Trakų įkūrimo klausimu. Pranešimas Lietuvos Statybos ir architektūros mokslinio tyrimo instituto organizuotoje konferencijoje-seminare „Lietuvos miestų genezė ir raidos problemos“, kuri įvyko 1975 m. lapkričio 11 d.

ti 1970—1975 m. Vilnius ir Klaipėda, tačiau kaip tik šių miestų, o iš dalies ir Kauno architektūrinė praeitis kelia bene daugiausia problemų ir diskusijų.

Kiti Lietuvos miestai ir miesteliai, tiek urbanistikos paminklai, tiek ir nepaminkliniai, aptariamuoju laikotarpiu dažniausiai buvo tiriami gana detaliam (parengtos palyginti išsamios urbanistinės raidos apybraižos), tačiau spaudoje jų paskelbta nedaug.

Detaliau tyrinėtų 1970—1975 m. respublikos miestelių ir miestų, apie kuriuos parengtos platesnės istorinės urbanistinės raidos apybraižos, yra 26. Tai Alsėdžiai (autorius A. Miškinis, SAI, 1974 m.)²⁹, Anykščiai (A. Baliulis, PKI, 1975 m.)³⁰, Birštonas (A. Miškinis)³¹, Biržai (M. Jučas, PKI)³², Butrimonys (A. Miškinis, SAI, 1974 m.)³³, Darsūniškis (A. Miškinis, SAI, 1972 m.)³⁴, Daugai (A. Baliulis, PKI, 1975 m.)³⁵, Gruzdžiai (A. Miškinis, SAI, 1971 m.)³⁶, Ylakai (A. Miškinis, SAI, 1972 m.)³⁷, Jurbarkas (A. Baliulis, PKI, 1974 m.)³⁸, Kražiai (A. Miškinis, SAI, 1971 m.)³⁹, Kruonis (A. Miškinis, SAI, 1972 m.)⁴⁰, Merkinė (A. Miškinis, SAI, 1973 m.)⁴¹, Pasvalys (A. Baliulis, PKI, 1974 m.)⁴², Rokiškis (A. Miškinis, SAI, 1975 m.)⁴³, Rumšiškės (A. Miškinis, SAI, 1972 m.)⁴⁴, Seda (A. Baliulis, PKI, 1974 m.)⁴⁵, Simnas (A. Pilypaitis, VISI, 1970 m.)⁴⁶, Šiauliai (A. Miškinis, SAI)⁴⁷, Švėkšna (A. Miškinis, SAI, 1974 m.)⁴⁸, Valkininkai

²⁹ Rankraštis.

³⁰ PKIA, f. 5—1169.

³¹ Miškinis A. Birštono miesto istorinis urbanistinis vystymasis.—„Lietuvos TSR architektūros klausimai“, t. 4, p. 167—187.

³² Jučas M. Kai kurie Biržų pilies ir senamiesčio istorijos metmenys.—Kn.: Architektūros paminklai, t. 2. V., 1972, p. 28—45. Medžiaga paskelbta 1969 m., remiantis to paties autoriaus darbais (PKIA, f. 5—297, 290, 305).

³³ Rankraštis.

³⁴ Rankraštis.

³⁵ PKIA, f. 5—1292.

³⁶ Rankraštis.

³⁷ SAIA, Nr. 370; Miškinis A. Ylakių architektūros savitumai.—„Statyba ir architektūra“, 1974, Nr. 1, p. 29—30.

³⁸ PKIA, f. 5—932, f. 9—82.

³⁹ SAIA, Nr. 351; Miškinis A. Kražių architektūra.—„Statyba ir architektūra“, 1970, Nr. 9, p. 26—27; jo paties. Kražių kolegijos ansamblio architektūra.—„Statyba ir architektūra“, 1972, Nr. 2, p. 28—30.

⁴⁰ SAIA, Nr. 371.

⁴¹ SAIA, Nr. 405; Miškinis A. Merkinės praeitis ir ateitis.—„Statyba ir architektūra“, 1970, Nr. 5, p. 21—25.

⁴² PKIA, f. 5—1082, f. 9—105.

⁴³ SAIA, Nr. 468.

⁴⁴ Rankraštis.

⁴⁵ PKIA, f. 5—1081, f. 9—105; Čerbulėnas K. Šešių kelių sankryžoje, ties Varduva.—„Statyba ir architektūra“, 1971, Nr. 9, p. 23—24.

⁴⁶ KPAT, Nr. 29.

⁴⁷ Miškinis A. Centro raidos bruožai.—Šiaulių centro transporto problemos. V., 1975, p. 6—17; jo paties. Šiauliuose, kur dabar stovi Pergalės paminklas.—„Statyba ir architektūra“, 1973, Nr. 4, p. 30—31.

⁴⁸ SAIA, Nr. 453.

(A. Miškinis, SAI, 1974 m.)⁴⁹, Varduva (A. Miškinis, SAI, 1975 m.)⁵⁰, Veliuona (A. Miškinis, SAI, 1973 m.)⁵¹, Vilkija (A. Miškinis, SAI, 1975 m.)⁵², Virbalis (A. Pilypaitis, VISI, 1970 m.)⁵³, Žeimelis (A. Miškinis, SAI, 1973 m.)⁵⁴.

Tad 1970—1975 m. gana detaliai buvo tirta 31 respublikos miestas ir miestelis. Tai nemaža, atsižvelgiant į negausų respublikos urbanistikos istoriją tyrinėjančių specialistų būrį. Kita vertus, tyrinėta tik kiek daugiau, negu 10% visų respublikos miestų ir miestelių. O tai, skaičiuojant net kartu su anksčiau gana detaliai tyrinėjtais miestais (Skuodas, Kretinga, Kudirkos Naumiestis — autorius A. Pilypaitis), visai nedaug. Iš to matyti, kokie darbai laukia vien tik atskirų Lietuvos miestų ir miestelių urbanistikos istorijos tyrinėtojų.

Laikiniai šią spragą bent iš dalies užpildo trumpi provizoriniai ar fragmentiški statybos istorijos bei urbanistinės raidos aprašymai. Jų aptariamuoju laikotarpiu sulaukė dar 30 miestų ir miestelių. Balbieriškį, Kalvariją, Metelius, Veisiejus šiek tiek tyrinėjo A. Pilypaitis (VISI, 1970 m.), Laukuvą, Dieveniškės, Krekenavą, Tryškius, Onuški, Griškabūdį, Eržvilką, Darbėnus, Čekiškę, Batakius, Nidą, Kaltanėnus, Rozalimą, Kvédarną, Linkuvą, Kamajus, Ignaliną — A. Miškinis (SAI, 1973—1975 m.). Minėtų 21 miesto ir miestelio tyrinėjimų medžiaga dar neskelbta. Spaudoje trumpai rašyta tik apie Joniškėlį, Jiezną, Kelmę, Stakliškes, Troškūnus (autorius K. Čerbulėnas), Tauragę (I. Jučienė), Punią ir Varnius (A. Miškinis), tačiau ne visuose straipsniuose pakankamai vietos skirta jų urbanistinei raidai. Atsižvelgiant į šių darbų bei straipsnių pobūdį, juos tenka vertinti kaip bandymus aptarti vietovių architektūrinę praeitį.

Apibendrinantys Lietuvos urbanistikos istorijos tyrimai 1970—1975 m. vyko nepakankamai iš dalies dėl to, kad, ištyrus palyginti nedaug miestų ir miestelių, nebuvo galima daryti patikimų ir platesnių apibendrinimų. Be to, atskirų miestų ir miestelių, pirmiausia urbanistikos paminklų, raidos tyrimai buvo reikalingi praktiniais tikslais (be jų negalima parengti regeneravimo ar rekonstravimo projektu), o apibendrinantiems darbams tokio poreikio beveik nebuvo. Ir vis dėlto kai kuriais bendraisiais Lietuvos urbanistikos istorijos dalykais bei reiškiniais aptariamuoju laikotarpiu domėtasi.

⁴⁹ SAIA, Nr. 454.

⁵⁰ SAIA, Nr. 466.

⁵¹ SAIA, Nr. 372; Miškinis A. Kaip kūrėsi ir statėsi Veliuona.—„Šviesa“ (Jurbarko raj.), 1973 kovo 1; 3; 6; 8; 13 ir 15.

⁵² SAIA, Nr. 467. Naudotasi A. Makarevičiaus surinkta medžiaga bei to paties autoriaus rašiniais: Makarevičius A. Seniausios žinios apie Vilkiją.—„Kommunizmo vėliava“ (Kauno raj.), 1971, Nr. 99, p. 4; jo paties. Vilkija — vienas seniausių miestų panemunėje.—„Statyba ir architektūra“, 1973, Nr. 12, p. 29—30; jo paties. Ar sena Vilkija? (rankraštis); jo paties. Vilkija XV—XVII amžiuje (rankraštis).

⁵³ KPAT, Nr. 8. Medžiaga skelbta: Pilypaitis A. Virbalio urbanistinė raida.—„Lietuvos TSR architektūros klausimai“, t. 4, p. 188—216; jo paties. Virbalis.—„Statyba ir architektūra“, 1970, Nr. 8, p. 24—25.

⁵⁴ SAIA, Nr. 403.

Pirmiausia tai liečia lietuvių miestų genezės problemą. Šis klausimas dabar, ruošiant Lietuvos architektūros istoriją, pasidarė gana aktualus. Juoba kad istorikų ir architektų nuomonės dėl miestų atsiradimo laiko bei sąlygų jiems kurtis iki šiol gerokai skiriasi⁵⁵. Nevieningos nuomonės dėl kai kurių sąlygų miestams Lietuvoje susidaryti yra ir respublikos istorikai. Pasikeisti nuomonėmis bei išsiaiškinti požiūrius 1975 m. lapkričio 11 d. Lietuvos Statybos ir architektūros mokslinio tyrimo institute į seminarą-konferenciją „Lietuvos miestų genezė ir raida“ susirinko istorikai ir architektai. Perskaityti du apibendrinantys pranešimai — J. Jurginio (Feodalinių Lietuvos miestų istorijos tyrinėjimai) ir A. Tautavičiaus (Kada susidarė sąlygos Lietuvos miestams atsirasti), be to, pateikta kai kurių naujų duomenų apie Klaipėdos kūrimąsi (V. Žulkus). Suprantama, seminare-konferencijoje nebuvo išsiaiškinti visi lietuvių miestų genezės neaiškumai. Tačiau kai kurie dalykai vis dėlto ėmė aiškėti, be to, užsiėmė glaudesni ryšiai tarp istorikų ir architektų.

Aptariamuoju laikotarpiu, papildant ankstesnius darbus, daugiau domėtasi bendraisiais Lietuvos miestų ir miestelių urbanistinės raidos savitumais bei dėsningumais⁵⁶. Tokie tyrimai reikalingi susidaryti aiškesniam požiūriui į istorinių miestų ir miestelių plano bei tūrinės erdvinės kompozicijos tolesnį formavimą, ruošiant jų regeneravimo ar rekonstravimo mokslinius principus.

Bandyta aiškintis, kokią reikšmę magdeburgo teisė ir Valakų reforma turėjo Lietuvos miestų ir miestelių statybai skatinti, jų planui ir užstatymui formuoti⁵⁷. Be abejo, tai, kas šiuo klausimu paskelbta, — tik pati pradžia. Nustatyti magdeburgo teisės ir Valakų reformos reikšmę mūsų miestų ir miestelių raidai svarbu, tačiau problemos nagrinėti iš esmės negalima, nes trūksta istorinių tyrimų apie pačią magdeburgo teisę Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje; verta patikslinti bei papildyti kai kuriuos Valakų reformos pravedimo šalyje aspektus.

Urbanistikos istorijoje taip pat šiek tiek tyrinėta, kaip rusų ir Vakarų Europos architektūra bei urbanistika veikė feodalius Lietuvos miestus. Apie šia tema 1975 m. atliktų tyrimų rezultatus buvo skaitytas pranešimas Leningrado Inžinerinio statybos instituto mokslinėje konferencijoje⁵⁸.

⁵⁵ Miškinis A. Kada atsirado ir kokie buvo pirmieji Lietuvos miestai.—„Statyba ir architektūra“, 1975, Nr. 5, p. 29—32.

⁵⁶ Miškinis A. Lietuvos miestelių išplanavimo ir erdvinės struktūros charakteristika.—„LTSR architektūros klausimai“, t. 4, p. 103—166; jo paties. Kaip kito mūsų miestų ir miestelių aikštės.—„Statyba ir architektūra“, 1974, Nr. 9, p. 29—31.

⁵⁷ Jurginis J. Valakų reformos reikšmė Lietuvos miestams.—„Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai, A serija“, t. 3 (52). V., 1975, p. 75—87; jo paties. Ką byloja Lietuvos miestų planavimo istorijos puslapiai.—„Statyba ir architektūra“, 1974, Nr. 8, p. 30—31; Юргинис Ю. Судьба магдебургского права в литовских городах.—«История СССР», № 4. М., 1975, с. 145—155.

⁵⁸ Мишкенис А. Русские и западноевропейские влияния на формирование городов феодальной Литвы. Секция истории и теории архитектуры, XXXIV научная конференция ЛИСИ. Л., 1976, 2 февраля.

Aptariamuoju laikotarpiu bandyta apibendrinti anksčiau atliktų Lietuvos urbanistikos istorijos tyrimų rezultatus, paskelbta trumpa mūsų miestų ir miestelių istorinės bei urbanistinės raidos apybraiža⁵⁹.

Pastaruoju metu apibendrinantys darbai iš Lietuvos urbanistikos istorijos kiek išsiplėtė. Plačiau tiriama klasicistinė miestų bei miestelių architektūra, rengiama Lietuvos architektūros istorija, kur miestams bei miesteliams taip pat skiriama nemaža vietos. Tačiau kalbėti apie šių darbų rezultatus dar anksti.

Tiriant Lietuvos urbanistikos istoriją 1970—1975 m., daugiausia naudotasi, skirtingai negu ankstesniuose darbuose, pirminiais rašytiniais šaltiniais, medžiaga rinkta respublikos ir sąjungos archyvuose, kartais — užsienyje. Tai kokybiškai naujas pastarojo laikotarpio urbanistikos istorijos tyrimų bruožas. Nes, remiantis autentiška medžiaga, atskleista nemaža naujų faktų, reikšmingų ne tik urbanistikos istorijai, bet ir ūkio, teisės, švietimo praeičiai Lietuvoje, apskritai materialinės ir dvasinės tautos kultūros istorijai pažinti. Nemažai faktų patikslinta, paneigta daug neteisingų tradicinių teiginių. Matyt, ir ateityje, plečiant tyrimus archyvuose, urbanistikos istorijos tyrinėtojų laukia dar daug atradimų. Tačiau darbas archyvuose vis dar sudaro nemažų sunkumų tyrinėtojams. Kai kurie vertingi fondai su tūkstančiais brėžinių beveik neaprašyti⁶⁰, kai kurių aprašai netikslūs, neatspindi dokumentų turinio; nekokybiškai ir lėtai gaminamos dokumentų kopijos. Kur kas geriau ir operatyviau visa tai atliekama Maskvos, Leningrado, Minsko archyvuose, kur taip pat tenka rinkti medžiagą Lietuvos urbanistikos istorijai. Didelė pagalba tyrinėtojams pastaraisiais metais respublikoje imti leisti trumpi archyvų fondų aprašymai atskiromis temomis. Šį darbą reikia visokeriopa skatinti ir spartinti. Spartintinas taip pat istorijos šaltinių publikavimas, turintis didelę reikšmę tyrinėtojams.

Urbanistikos istorijai, labiausiai ankstyvajam miestų kūrimosi ir pradinio jų vystymosi laikotarpiui, tyrinėti trūksta ir medžiagos. Rašytinių istorijos šaltinių daugiau tik nuo XVI a. vidurio. Dėl to itin pasigendama archeologinės miestų medžiagos. Šiai spragai užpildyti (nes reikia aptarti miestų ir miestelių vystymąsi nuo pradžios) imamasi retrospekcijų, ieškoma analogijų, kuriamos hipotezės ir iš įvairių istorinių faktų bandoma daryti urbanistines išvadas. Tačiau taip atliktuose darbuose kartais yra neišvengiamų trūkumų, ir jie susilaukia gana pagrįstų priekaištų. Iš dalies taip atsitinka dėl to, kad Lietuvos miestų istorijos tyrimuose nepakankamai dalyvauja istorikai. Nors pastaruoju metu istorikai ir archeologai (J. Jurginis, M. Jučas, A. Tautavičius — minėti straipsniai ir pranešimai, A. Tyla⁶¹) ėmė šiek tiek domėtis miestų istorija, tačiau norėtusi,

⁵⁹ Miškinis A. Zarys rozwoju historyczno-urbanistycznego osiedli miejskich Litwy.—,Kwartalnik architektury i urbanistyki", t. 15, z. 2. Warszawa, 1970, p. 149—174.

⁶⁰ CVIA, f. 526, ap. 3 (11272 vienetai); ap. 6 (7988 vienetai); ap. 7 (5381 vienetas); ap. 8 (2192 vienetai).

⁶¹ Iš Jonišio miesto istorijos. Pranešimas konferencijoje respublikos technikos mokslų plėtojimo ir jų rezultatų panaudojimo klausimais (Vilniaus sekcija, 1976 m. vasario 4 d., urbanistikos sekcija).

kad miestų tyrimai plėstųsi. Šioje srityje glaudžiau bendradarbiauti, labiau koordinuoti savo veiklą galėtų architektai, archeologai ir istorikai.

ИССЛЕДОВАНИЯ ПО ИСТОРИИ ГРАДОСТРОИТЕЛЬСТВА ЛИТВЫ В 1970—1975 гг.

А. МИШКИНИС

Резюме

С 1970 г. в связи с разработкой или корректировкой проектов регенерации и реконструкции старых частей исторических городов и утверждением в 1969 г. списка памятников градостроительства местного значения исследования по истории градостроительства Литвы значительно расширились. Основное внимание сосредоточилось на изучении градостроительного развития отдельных городов и местечек. Выполнялись работы и по обобщению отдельных явлений истории городов и градостроительства. Исследования проводились в Вильнюсском инженерно-строительном институте (в 1970 г.), Институте консервации памятников, Литовском научно-исследовательском институте строительства и архитектуры (в 1971—1975 гг.).

С 1970 г. детально изучены 31 город и местечко, написаны подробные очерки их историко-градостроительного развития (некоторые опубликованы). Описания получили Вильнюс, Каунас, Клайпеда, Тракай, Кедайняй (основные исторические города Литвы), Альседжай, Аникщяй, Биштонас, Биржай, Бутримонис, Дарсунишкис, Даугай, Грузджай, Илакяй, Юрбаркас, Кражай, Круонис, Мяркине, Пасвалис, Рокишкис, Румшишкес, Седа, Симнас, Шяуляй, Швекшна, Валькининкай, Вардува, Велюона, Вилькия, Вирбалис, Жеймялис (памятники градостроительства местного значения). Кроме того, 30 городов и местечек получили краткие или фрагментарные описания.

В период 1970—1975 гг. проводились обобщающие работы по вопросам генезиса городов Литвы, продолжались исследования закономерностей и своеобразия градостроительного развития городов и местечек. Проявлялся некоторый интерес к роли Магдебургского права и волочной реформы в развитии городов и местечек, влиянию русской и западноевропейской архитектуры и урбанистики на формирование городов феодальной Литвы.

В отличие от проводимых ранее исследований работы по истории градостроительства Литвы в 1970—1975 гг. основаны на изучении первоисточников в архивах республики, Ленинграда, Москвы, Минска, частично использован материал, хранящийся за рубежом.